

ARTIKEL

KONSUMERAD OCH ÄLSKAD TILL DÖDS

VILDA OCH TAMA PAPEGOJOR I DEN TIDIGMODERNA ATLANTISKA VÄRLDEN

Laura Hollsten

Papegojan har varit ett eftertraktat sällskapsdjur i flera tusen år. Följden är att papegojor hör till de talrika utrotade eller utrotningshotade arter för vilka samvaron med människan lett till drastiska förändringar, inte bara i populationernas storlek utan också i livsstil. Den intensiva fångsten av papegojor har en lång historia. Åtminstone två arter av papegojor i Karibien blev utrotade redan på 1700-talet och utvecklingen fortsatte under de följande seklen (Fuller 1987, 213). Som följd av människans ihållande intresse för papegojor hör dessa också till de fåglar som har en historia; i likhet med många andra djur som varit ekonomiskt, estetiskt och symboliskt viktiga för människan har papegojorna blivit skrivna in i historien. Papegojan framstår som så intimt ihopkopplad med människans kulturhistoria att den i populära framställningar förefaller representera människans sfär snarare än den vilda naturen. Det är vanligare att möta papegojor som sitter inburade än sådana som lever i det vilda.

Inom populärkulturen lär de flesta av oss känna papegojor snarare som följeslagare till människan genom äventyrsfilmer och humoristiska anekdoter än till exempel genom naturdokumentärer på TV. I populära skildringar är papegojor oftare tama än vilda och representerar lika mycket kultur som natur. Pippi Långstrumps fars papegoja Rosalinda är för många det första mötet med representationen av en papegoja medan piraten Cottons papegoja i *Pirates of the Caribbean* är ett annat exempel på samma stereotypi, en kliché som härstammar från Robert Louis Stevensons *Treasure Island* från 1881. Papegojan

har därigenom blivit en komisk figur och en del av människans fantasmagori som den inte kan undfly (Connor 2006, 7). Den utbredda uppfattningen om papegojan som kulturbärande varelse har att göra med människans fascination för papegojor, dels på grund av många papegojarters iögonenfallande utseende, dels på grund av deras förmåga att härma människans tal.

Jag studerar i föreliggande artikel europeiska, i huvudsak franska, beskrivningar av papegojor under kolonial tid. Undersökningen gäller hur texterna avspeglar den kultur av kolonialism och konsumtion som präglade mötena mellan de europeiska resenärerna och de karibiska papegojorna. Papegojorna var handelsvaror i den framväxande konsumtionskulturen och utgör därmed intressanta exempel på hur djur beskrivs i den kontexten. Genom att studera papegojans natural- och kulturhistoria under tidigmodern tid argumenterar jag i artikeln för att skillnaden mellan kategorierna vild och tam var en viktig distinktion i relation till papegojornas värde och användningssätt som konsumtionsobjekt. Sätten på vilka papegojor beskrivs och representeras visar därtill hur problematisk en uppdelning i natur och kultur är i en miljöhistorisk undersökning. En studie av papegojor i den tidigmoderna Atlantiska världen erbjuder ytterligare möjligheten att utreda om papegojans röst kan höras i de undersökta skildringarna.

Mina exempel kommer från möten mellan europeiska resenärer och infödda papegojor i Karibien under 1600- och 1700-talen. Källmaterialet utgörs av reseskildringar och naturalhistoriska arbeten. Tidens reseskildringar utgör en brokig genre som ofta kombinerar element av dagbok, resehandbok, etnografisk beskrivning, naturalhistorisk beskrivning och koloniseringspropaganda. I nästan samtliga fall är en del av framställningen ägnad åt beskrivningar av floran och faunan. I skildringar av den främmande naturen och arterna framträder Karibien dels som ett exotiskt paradys, dels som hemvist för sjukdomar, kannibalism och slaveri, men i båda fallen som radikalt annorlunda än Europa. Reseskildringarna reproducerar därmed en diskurs om tropikerna som präglas av alteritet och stereotypier baserade på begär och rädsla (se Arnold 1996). Reseskildringarnas beskrivningar av växt- och djurarter bidrog även till att forma tidens natursyn genom att skapa taxonomier för organiserandet av den främmande naturen. Texterna visar att de karibiska papegojorna redan på 1600-talet hade blivit en del av den europeiska naturalhistorien och föreställningsvärlden.

Familjen av papegojor omfattar cirka 350 arter i tropiska områden i Asien, Afrika, Australien och Amerika. Många papegojarter finns på öar, till exempel Nya Guinea och de karibiska öarna. Alla sydamerikanska papegojor tillhör underfamiljen *Psittacinae* (Forshaw 2010, 22). De mest iögonenfallande papegojorna i Amerika och Karibien är de storväxta arapapegojorna som fått sitt namn från tupi-språkets ord för papegoja, *arara*, och som lever i regnskogar. Papegojor är flockdjur och de använder mycket tid till att umgås. Om de inte lever i flockar uppträder de parvis – papegojor, särskilt arapapegojor, har livslånga parförhållanden – och kommunicerar, parar sig, holkar ur bon och föder upp sina ungar. De lever på en mångfald av föda från frukt och nötter till smådjur. Papegojor förekommer främst på det södra halvklotet och de trivs i lågländer och tropiska regnskogar, gärna i närheten av vattendrag (Forshaw 2010, 17).

Papegojan har, i likhet med andra djur som människan fattat tycke för, jagats och fångats för att konsumeras, under vissa tider för sitt kött skull, men i första hand för att

tjäna som sällskapsdjur. Den ökande efterfrågan på papegojor har lett till intensiv fångst och tjuvjakt, vilket gjort papegojor till de mest utrotningshotade fåglarna på jorden. Över tjugo kända papegojarter har blivit utrotade under de senaste 300 åren. Bland de 1 200 arterna av fåglar som riskerar utrotning under nuvarande sekel finns åtminstone tolv arter av papegojor. Till exempel i Paraguay och Brasilien har en population på 50 000 hyacintaror (*Anodorhynchus hyacinthinus*), världens största flygande papegoja, reducerats till 3 000 (Carter 2006, 56). Dessutom finns papegojarter såsom spixaran (*Cyanopsitta spixii*) som inte längre förekommer i det vilda utan endast i privata samlares ägo (Carter 2006, 57). Även i Karibien minskade populationerna på 1700-talet (Williams & Steadman 2001, 175). På basis av källor från 1600-talet antar man till exempel att det fanns en art av papegojor på Barbados men att den snabbt blev utrotad (Clark 1905, 344). Av de tolv arterna av amazonpapegojor (ett släkte av papegojor) som var endogena i Karibien blev två utrotade på 1700-talet, Martinique amazonpapegojan (*Amazona martinica*) och Guadeloupe amazonpapegojan (*Psittacus violaceus* eller *Amazona violacea*). De här fåglarna kvarstår endast i samtida skildringar. Förutom skriftliga beskrivningar av utrotade papegojor i reseberättelser kan sådana finnas i grafiska representationer. Det har spekulerats kring att papegojan som avbildas i Bartolomeus van Bassens (1590–1652) målning ”Renässansinteriör” kan föreställa den 1885 utdöda kubanska macawpapegojan *Ara tricolor* (Fortean Times 2012).

Bartolomeus van Bassens renässansinteriör ”Renaissance interiors met eters” (1618–1620) med en papegoja till vänster.

Tack vare sin position i gränslandet mellan natur och kultur är papegojor ett intressant föremål för en miljöhistorisk studie om en kolonial situation. Som Pratt (1992, 6) har hävdad, karaktäriserades förhållandena i en kolonial kontaktzon av olika språk och ojämlika maktförhållanden, medan Haraway (2008, 216–217) har pekat på ett likaledes ojämlikt förhållande mellan människorna och djuren. Hon har därför föreslagit att kategorierna natur/kultur och förhållandena arter emellan inkluderas i studiet av möten i kontaktzo-

nen. I en undersökning av förhållandet mellan människor och djur i det tidigmoderna Karibien är det fruktbart att kombinera ett miljöhistoriskt perspektiv med insikter från Animal Studies och postkolonial teori. Miljöhistoria kan sammanfattas som studiet av förhållandet mellan människan och (den övriga) naturen i ett tidsperspektiv (Worster 1988, 292; Hughes 2006, 2) medan Animal Studies, enligt en definition, är studiet av förhållandet mellan människor och andra djur (Flynn 2008, xvi; Ritvo 2002, 404).

Förhållandet mellan människor och djur har under hela den kända historien kännetecknats av utnyttjande och exploatering. Postkolonial teori erbjuder här ett ytterligare redskap för att sammankoppla olika former av de skilda slagen av exploatering som förekom i koloniala samhällen: kolonialism, sexism, rasism och speciesism, det vill säga diskriminering på basis av arttillhörighet (Huggan & Tiffin 2010, 5–6). Dessa faller under filosofen Val Plumwoods samlingsbegrepp *hegemonic centrism* (Plumwood 2002, 97, 252). Ur ett sådant perspektiv framstår ideologier som kolonisation och antropocentrism som beståndsdelar av samma tankekomplex, en mentalitet som tagit sig uttryck i exploaterandet av djur och ursprungsfolk, kulturer och natur. I 1600- och 1700-talens Karibien är det möjligt att studera ursprungsfolk, afrikanska slavar, kreoler och européer av olika nationaliteter samtidigt med såväl infödda som importerade djur. Genom mötet med de ”postkoloniala djuren”, en av de förtryckta grupperna i de koloniala samhällena, menar Philip Armstrong (2002, 417), lär vi oss lyssna till olika röster.

KOLONIAL EXPLOATERING

Skildringar av den karibiska övärlden är ett lämpligt material för studien eftersom det var här de första mötena mellan européer och Nya världens papegojor inträffade. Även om papegojor från Afrika och Asien förekommit i Europa sedan antiken var det i och med den europeiska kolonisationen av Amerika som papegojor började importeras till Europa i större skala. Från och med 1492 utvecklades Karibien till en kontaktzon som karaktäriserades av ett livligt utbyte av människor, växter och djur mellan Amerika och Europa (Pratt 1992, 6). Europeiska husdjur fördes till Amerika medan amerikanska vilda djur skeppades till Europa. Trafiken var en del av fenomenen som benämns *Columbian exchange* och ekologisk imperialism som kom att förvandla inte bara befolkningar och kulturer på båda sidor av Atlanten utan också ekosystem (Crosby 1972; Crosby 1986). Amerikanska papegojor blev en del av detta utbyte och fortsätter att vara det – EU är världens största importör av papegojor (Pain et al. 2006, 322).

Även om papegojor vanligen betraktas som sällskapsdjur kan de med fog kategoriseras som konsumtionsvaror. Trots att förhållandet mellan människor och djur har element av kompanjonskap, till och med vänskap, karaktäriseras förhållandet i huvudsak av människans dominans över djuren. Människan behöver djur som föda, som arbetskraft och som sällskap, och i samtliga fall kan man tala om konsumtion eller exploatering. Européerna som kom till Karibien var intresserade av alla djur som kunde tänkas vara användbara och de lärde sig snart utnyttja infödda djur: apor, sköldpaddor och papegojor. Reseskildringarna och de naturalhistoriska verken som gavs ut på 1600- och 1700-talen

avspeglar denna syn – växters och djurs användbarhet nämns alltid i framställningarna (Hollsten 2006, 167).

Djuren har ofta kategoriserats utgående från deras nytta för människan (Thomas 1983, 51–70). Nyttan kan vara konkret som då djuren fungerar som arbetskraft, föda eller sällskapsdjur. Djuren har därtill tilldelats en stor mängd av symboliska betydelser, något som också kan karaktäriseras som ett slags nytta för människan. Då Lévi-Strauss och senare antropologer noterar att djuren är ”bra att tänka med” hänvisar de till rikedomerna av symboliska innebörder som djuren kan tillskrivas och som samhällen har utnyttjat för skapandet av ändamålsenliga kategorier (Lévi-Strauss 1963, 89; Mullin 2002, 390). Betydelseerna varierar från område till område men också över tid, vilket papegojans kulturhistoria visar. Då det gäller djur som konsumeras är ätlig/oätlig en viktig distinktion som också är relevant i förhållandet mellan människor och papegojor. En annan kategorisering baserar sig på skillnaden mellan tam och vild. Enligt vissa forskare som studerat förhållandet mellan människor och djur innebär tämjandeprocessen främst våld och förtryck för djuret (Spiegel, 1996; Tague, 2010). Andra betonar samarbetsaspekten och nyttan som djuret får genom tämjandet, såsom mat, boning och ett visst mått av trygghet (Budiansky 1992). Distinktionerna ätlig/oätlig och tam/vild baserar sig på människans intressen och i vidare mening handlar de om förhållandet och skillnaden mellan människa och djur. Det var en distinktion som den tidigmoderna människan såg som väsentlig och av största vikt att upprätthålla samtidigt som hon bejakade mänskligt beteende hos djuren (Thomas 1983, 121; Breittruck 2012, 6).

PAPEGOJOR I NATUREN OCH KULTUREN

Papegojor har importerats till Europa åtminstone sedan Alexander den stores resa till Indien (Boehrer 2004, 2). Papegojan förknippas redan då med europeisk erövring av utomeuropiska områden och den fortsätter att beskrivas i samma termer, som hemfört erövringsbyte och exotisk raritet. Papegojor förekommer i naturalhistoriska arbeten, till exempel beskrivs den indiska papegojan i Aristoteles *Historia animalium*, men även i naturalhistoriska sammanhang associerades de lika mycket med kultur som med natur. Aristoteles noterar papegojans oregerlighet då den fått vin, något som berättar om att papegojor förekom i hushåll där vin hörde till dagordningen och att deras uppgift redan i antikens Grekland var att roa folk genom att fungera som ett slags spegel för mänskliga egenskaper (Goodman & MacGregor 2009, 175). Temat fortsätter att förekomma under tidigmodern och modern tid då de alkoholsugna och svärande papegojorna väcker både munterhet och anstöt. Papegojor importerades till Romarriket från Indien där de sågs som heliga. I Rom betraktades de däremot som en läckerhet som åts med god aptit (Boehrer 2004, 19). Papegojor konsumerades alltså både i egenskap av sällskapsdjur och föda i antikens Europa.

Enligt Bruce Boehrer (2004, 23) blev papegojor ovanligare i Europa under medeltiden men uppträdde desto oftare i konst och fiktion. I dessa framställningar tilldelades papegojorna mytiska och överjordiska egenskaper. Papegojor var ovanliga och dyrbara.

Liksom i Indien betraktades de som heliga fåglar med förmågan att profetera och de förknippades med bibliska gestalter. De stod som motiv för grafiska representationer där de satt bredvid Gud och Jesus. Enligt en medeltida legend hade en papegoja förkunnat om ankomsten av Jungfru Maria varför flera konstnärer avbildade exotiska fåglar i närheten av Maria och Jesusbarnet (Boehrer 2004, 37, 39). Möjligen är det dessa konnotationer som ligger till grund för Isidor av Sevillas uppfattning att papegojan av naturen hälsade människor med hälsningsordet "Ave". (*Etymologies* 2006, 263). Bakgrunden till den upphöjda uppfattningen om papegojor torde härstamma från den antika författaren Macrobius som skriver att Julius Caesar hälsades av en papegoja med orden "Ave Caesar" efter att han kuvat Marcus Antonius (Verdi 2007, 1). Detta skulle ha visat att papegojan i sin visdom visste att Caesar hade varit segerrik i sin krigsoperation. Att papegojor importerades österifrån kan ha förstärkt de bibliska konnotationerna – de bibliska platserna låg i Orienten och väckte stort intresse i medeltidens religiöst orienterade kultur. De anekdotiska uppgifterna ovan är typiska exempel på hur ett djur kan förses med antropomorfa eller mytiska egenskaper som i sin tur formar människors varseblivning av det.

I början av nya tiden blev papegojor vanligare i Europa då de amerikanska arterna introducerades. I och med den europeiska expansionen ökade artrikedomen i Europa med utbytet av djur mellan Europa, Afrika och Amerika. Papegojan var förmodligen det första infödda djuret som Kolumbus expedition fick möta i Nya världen. Kolumbus beskriver i sin dagbok hur flockar av papegojor skymde himlen (Columbus journal). Han skildrar också hur de första amerikanska människorna han träffade i Karibien simmade till hans båtar med papegojor med sig som gåvor. Ursprungsbefolkningen i Karibien uppskattade av allt att döma papegojor högt. Man höll papegojor som sällskapsdjur men födde också upp dem för att användas som föda. I illustrationerna till reseskildringar förekommer papegojan ofta som exotiska attribut och följeslagare till de likaledes exotiska arawakerna och cariberna. Papegojor var också några av de första djuren från Nya världen som fördes till Spanien. Kolumbus tog nämligen med sig ett antal arawak-indianer och papegojor (inklusive ett par av de utdöda kubanska macawpapegojorna) som han visade upp vid det spanska hovet (Boehrer 2002, 99; 2004, 54). De karibiska papegojorna kopplades alltså från det första mötet ihop med människan.

Papegojor blev småningom mycket populära sällskapsdjur i Europa och en lukrativ handel med dem liksom med andra exotiska djur växte fram (Robbins 2002, 12–16). Naturalhistorikern Ulisse Aldrovandi berättar att han såg sin första papegoja i Mantua år 1572 och att fåglarna var dyrbarheter som furstar utbytte som gåvor (Good et al. 1813). Aristokratin och de lärda var intresserade av kuriosa och var beredda att betala ett högt pris för dessa rariteter från fjärran länder. Under den tidiga fasen av koloniseringen av Amerika var papegojor ännu ovanliga och därmed markörer för det sällsamma och häpnadsväckande. De betraktades som statusymboler som stod för hög prestige. Småningom blev papegojor dock så all dagliga att de inte längre betraktades som Nya världens under. Den franske dominikanmissionären Jean-Baptiste du Tertre noterar i sin skildring av fåglarna i Karibien i *Histoire générale des Antilles habitées par les François* (1667) att det inte var nödvändigt att beskriva papegojorna ingående eftersom de fanns överallt i Europa. Papegojorna hade blivit en del av Europas egendom och kunde finnas i europeiska hushåll sida vid sida med katter, hundar och apor. Enligt Boehrer (2004,

66, 71) associerades de med lägre stående folk, tjänare och barn.

Jan Davidszoon de Heem (cirka 1606–1684) "Stilleben". Papegoja, av allt att döma en sydamerikansk macaw, tillsammans med en mängd frukt, kött och andra lyxbetonade konsumtionsartiklar.

Papegojor var konsumtionsvaror som var tillgängliga för den europeiska publiken i likhet med exotiska frukter, socker, choklad och kaffe som började konsumeras i allt större utsträckning från och med 1600-talet. De avbildades i grafiska representationer av Nya världen tillsammans med andra exotiska konsumtionsvaror nu tillgängliga för europeiska konsumenter (se Scheller 2003). Liksom socker och kaffe och andra koloniala varor blev papegojor med tiden allt vardagligare. I stället för att betraktas som ovanliga lyxvaror blev de vanliga i förmögnare hushåll. I det populära medvetandet började de uppfattas som komiska snarare än intelligenta (Boehrer 2010, 71). Komiken kommer sig av papegojors härmande av människor på samma sätt som apor uppfattas som lustiga då de försöker efterlikna människan. Människor använde (och använder) mycket tid och energi till att dressera djur så att de skall bete sig så människolikt som möjligt samtidigt som det, särskilt under tidigmodern tid, sågs som viktigt att betona skillnaden mellan människor och djur.

FRANSKA MISSIONÄRER OCH PAPEGOJOR I KARIBIEN

Då fregatten La Pélérine transporterade sexhundra papegojor från Brasilien till Frankrike år 1531 berättas det att samtliga redan kunde några ord franska (Carter 2006, 137). Även om det kan ha varit en överdrift berättar yttrandet om de täta koloniala handelsnätverken mellan Europa och Amerika. Papegojor var på 1600- och 1700-talen vanliga särskilt i kolonialmakterna Spanien, Holland, England och Frankrike. Papegojorna kom från Asien och Afrika men oftast från Sydamerika och Karibien. Flera av skildringarna av de karibiska koloniernas natur är skrivna av franska präster som vistades där som mis-

sionärer. De var ofta välutbildade och intresserade av naturalhistoria. Två av de tidigaste franska skildringarna är skrivna av Charles de Rochefort och fader du Tertre. Charles de Rochefort, pastor vid den protestantiska kyrkan i Rotterdam publicerade år 1658 en reseskildring av de franska Antillerna: *Histoire Naturelle et Morale des Isles Antilles de l'Amérique* som snabbt översattes till andra europeiska språk.¹ Rocheforts bok anses till vissa delar basera sig på ett annat arbete, du Tertres manuskript som utgavs som *Histoire générale des îles Saint-Christophe, de la Guadeloupe, de la Martinique et autres de l'Amérique* år 1654. Fader du Tertres stora verk om de franska Antillerna, *Histoire générale des Antilles habitées par les François*, utgavs dock senare, år 1667. Dessa arbeten citerades flitigt av europeiska naturalhistoriker ännu på 1800-talet.

Båda författarna skiljer mellan fyra slags papegojor: papegojor (perroquets), arras, parakiter (perriques) och canides eller canivets. Uppdelningen baserar sig troligen på en indelning i amazonpapegojor, parakiter (långstjärtade papegojor, *Conurus*) och arapapegojor som alla förekom i den karibiska övärlden. Papegojan som i Rocheforts skildring går under namnet canides torde dock vara en arapapegoja. Den levde enligt båda författare på fastlandet, inte på de franska Antillerna varför beskrivningen baserar sig på andrahandsuppgifter. Parakit är en beskrivning av papegojfåglar med långa, lätta kroppar och långa stjärtfjädrar, inte en benämning på en specifik grupp papegojor. Amazonpapegojorna och arapapegojorna faller båda under tribuset *Arini*. Amazonpapegojorna består av 31 arter och utgör genuset *Amazona* medan Arapapegojorna omfattar cirka 15 arter (Carter 2006, 57). Liksom du Tertre (1667, 247) påpekar, hade varje ö sina särskilda varianter av papegojor.

Både Rochefort och du Tertre ger sig ut för att ge en naturalhistorisk skildring men papegojorna beskrivs huvudsakligen utifrån människans behov. I enlighet med tidens naturalhistoriska manér beskrivs inte bara fågelns yttre kännetecken utan också dess användbarhet och nytta för människan. Fåglarnas habitat omnämns sällan. Rochefort skriver att jägarna betraktade papegojorna (amazonpapegojorna) som bytesdjur, goda och feta då de var unga och utan vidare värda krutet som använts till att ta livet av dem (Davies 1666, 92). Rochefort skriver med beundran om vissa arter av dessa papegojor, om deras färgsättning och fjäderdräkt, samt om deras förmåga att lära sig tala klart och tydligt. Han noterar också att indianerna kallade fågeln vid namnet Koulehuec (Davies 1666, 92). Beskrivningen visar att papegojorna jagades och förtärdes samtidigt som de betraktades som vackra och lätta att lära tala. Den korta beskrivningen tyder inte på någon konflikt i synen på papegojan som bytesdjur å ena sidan och som en spektakulär fågel med förmågan att tala å den andra.

Fader du Tertre (1667, 250–251) beskriver också amazonpapegojan och mera exakt Guadeloupe-papegojan, sedermera identifierad som *Amazona violacea*, som vid slutet av 1700-talet blev utrotad. Han beskriver köttet som läckert och berättar att fransmännen gjorde stor skada bland papegojorna under säsongen då dessa åt guava. Skadorna var så påtagliga att du Tertre jämför jakten med ett krig. Dominikanmissionären Labat beskriver fågeln år 1742 och den franske naturalhistorikern Georges-Louis Leclerc, greven av Buffon, skriver om Guadeloupepapegojan år 1779 att den var mycket sällsynt på grund av den intensiva koloniseringsverksamheten (Leclerc 1779, 233). Det är uppenbart att författarna var medvetna om decimeringen av arterna och du Tertres jämförelse av jakten

Olika slags papegojor från *Histoire generale des Antilles* (1667) av Jean-Baptiste du Tertre.

med ett krig tyder på att han såg papegojorna som föremål för rovdrift. Förutom som följd av jakt decimerades vissa arter på grund av skogsavverkningar. Många fågelarter som höll till i trädkronorna förlorade sina naturliga habitat då skogarna försvann. Avskogningen och jakten gick ofta hand i hand; kolonisterna röjde skogen, introducerade sin importerade flora och fauna och jagade alla möjliga intressanta och exotiska djur de kunde konsumera eller sälja (Watts 1987, 219). Européerna inte bara erövrade Karibien utan skapade också ett nytt landskap med nya inslag av flora och fauna samtidigt som de infödda folken, djuren och växterna trängdes undan.

Både Rochefort och du Tertre skildrar de mindre parakiterna: båda beskriver dem som små som sparvar, gröna med gul mage, lätta att lära både att tala och vissla. Enligt

du Tertre (1667, 252) var parakiterna livligare och därför mera roande än andra papegojor. Trots detta, skriver Rochefort, bibehöll dessa fåglar något av sin vildhet vilket tog sig uttryck i att de hade en benägenhet att bitas hårt om de blev förargade (Davies 1666, 92). Rochefort verkade utgå ifrån att fåglarna satt i bur eftersom han varnar att de kunde svälta ihjäl ifall de rymde och flög ut i skogen där de knappast kunde klara sig efter ett liv i fångenskap (Davies 1666, 92). Medan Amazonpapegojan beskrivs som ett bytesdjur vars öde var att hamna i grytan framställs alltså denna mindre papegoja som en burfågel, trots sin "vildhet". Att papegojor i fångenskap kunde (och kan) bli aggressiva är inte överraskande. Papegojor är synnerligen sociala flockdjur som behöver mycket sällskap och uppmärksamhet. Om de inte får det kan de bete sig aggressivt bara för att få till stånd en reaktion hos motparten. Papegojor är också mycket känsliga djur som trivs under stabila förhållanden varför de lätt kan utveckla beteendeproblem i fångenskap. Förutom att bitas och skrika kan sådana ta sig uttryck i självutplånande beteende som överdriven fjäderplockning (Boman 2010, 6). Papegojor kan också bitas för att försvara sitt territorium. Enligt experterna mår papegojor sällan bra av att vara ensamma i en bur om de inte får mycket stimulans och uppmärksamhet.

Rochefort har mest att säga om de stora och färgsprakande arapapegojorna och denna beskrivning är i stort sett den samma som den vi möter hos du Tertre (1667, 248). Han beskriver arorna som mycket färggranna och vackra, och skriver att de tedde sig självsäkra och orädda, men att denna hållning handlade om dumhet snarare än mod. Arapapegojorna var enligt Rochefort inte intelligenta nog för att vara rädda för jägare; de rörde sig inte ur fläcken utan satt lugnt på en gren medan deras artfränder blev ner-skjutna bredvid dem (Davies 1666, 90). Det är möjligt att uppfattningen härstammar från tidigare naturalhistorier – Buffon citerar sådana för samma uppgifter (Leclerc 1779, 162). Förklaringen kan ha varit att fåglarna inte lärt sig att akta sig för skjutvapen, eftersom arawak- och carib-indianerna, som länge hade jagat papegojor, använde sig av andra metoder för att fånga dem, bland annat fällor. Enligt Buffon (Leclerc 1779, 162) fångade indianerna fåglarna utan svårigheter med jämna mellanrum för att rycka av dem de färggranna fjädrarna. Arapapegojor var lätta att tämja och de kunde lära sig att tala, men inte lika väl som de andra arterna. Som orsak till den sämre förmågan att tala anges fågelns tjockare tunga (Davies 1666, 90).

Exemplen visar att papegojor ingalunda betraktades som de kloka, profeterande fåglarna från medeltiden. De sköts och konsumerades som föda i stora mängder och flera exempel från 1600-talets Karibien tyder på att man åt papegojkött. Enligt ett naturalhistoriskt arbete om Tobago var papegojkött näringsrik föda och särskilt en blåhuvad variant rekommenderas, antingen som kokt eller rostad (Poyntz 1683). I dessa framställningar är papegojor bytesdjur som konsumerades som föda. Européer utvecklade dock senare en motvilja mot att äta papegojkött och Boehrer (2004, 53) finner till och med fog för att associera ätandet av papegojkött med kannibalism. Distinktionen mellan vild och tam är av betydelse i sammanhanget eftersom det för de flesta är lättare att äta djur som de inte tämjt och umgått med. Till exempel Jean de Léry beskriver situationen efter en lång period av stiltje under en resa från Brasilien till Frankrike år 1558. Manskapet var hungrigt och det var med största motvilja man åt aporna och papegojorna man hade tagit ombord för att föra hem. De som lärt sina papegojor tala höll ut längst innan fåglarna

hamnade i grytan (citerad i Robbins 2002, 11–12). Människor tenderar att utveckla ett känslomässigt förhållande till djur som blivit inlemmade i ett mänskligt sammanhang. Genom att papegojorna hade lärt sig tala kunde männen tolka kommunikationen med fåglarna som mera meningsfull än med fåglar som inte talade. Ett sådant förhållande bidrar också till att minska klyftan mellan människor och djur.

Utöver de tidigare beskrivningarna skildrar Rochefort ännu en specifik papegoja och den här skildringen skiljer sig från de två förstnämnda. Det gäller en andrahandsberättelse som baserar sig på en framställning av en monsieur de Montell som beskrivit en papegoja som han kallar canides. Fågeln var troligen en blågul ara, *Ara ararauna* som i de äldre källorna kallats *Arara canidé* och *Ara canivet* (Davies 1666, 90–91). Den blågula aran är en av de vanligaste papegojorna i fångenskap och den art som kan sägas ha givit ansiktet åt papegojan. De blågula arapapegojorna anses vara trevliga och lekfulla och mycket människokära. De är uppseendeväckande på grund av sin sprakande blågula fjäderdräkt och sin storlek – de är mellan 80 och 90 cm långa och väger kring ett kilo (BirdLife International 2013; Nyberg 2011). Aran som Rochefort beskriver var enligt berättelsen hämtad från Karibien till en guvernör för den holländska kolonin Curacao. Först beskrivs fågelns vackra färgsättning och fjäderdräkt, därefter dess vänlighet, intelligens och oskyldighet. Trots sin krokiga näbb och sina vassa klor

var den så tam att den lekte med små barn utan att någonsin skada dem, och då de tog honom i sin hand drog han in klorna så att deras skärpa inte skulle vidkännas. Han hade kvaliteten av en hund i och med att han slickade med sin korta tjocka tunga dem som tyckte om honom och gav honom vad han ville, han böjde sitt huvud mot deras kind för att kyssa och smeka dem, [...] han glädde sig över att roa dem som han betraktade som sina vänner: Men liksom han var mild och medgörlig gentemot dem som var vänliga mot honom, var han spjuveraktig och oförsonlig mot dem som hade skadat honom, och kunde urskilja dessa från andra och låta dem känna av hans vassa näbb och klor” (min översättning).

Rochefort använder pronomenet han då han beskriver denna anmärkningsvärda papegoja. Han jämför fågeln med en hund på grund av dess vana att slicka dem han gillade och hans sätt att räcka fram huvudet för att bli kysst. Det berättas vidare att fågeln talade holländska, spanska och indianspråk och kunde sjunga som en indian. Därtill kunde den härma andra fåglars läten. Ännu mera imponerande var att denna canides enligt berättelsen kallade sina vänner vid förnamn och njöt storligen av deras sällskap. Slutligen, när människorna blev trötta på fågelns sällskap satte den sig uppe på takkrönet och fortsatte att tala, sjunga och göra konster (Davies 1666, 90–91).

Även om det gäller en andrahandshistoria ligger det säkert sanning i beskrivningen. Papegojor kan vara mycket kärleksfulla och de är beredda att bjuda till för att få sällskap och uppmärksamhet som de behöver för att må bra. Den intelligenta arapapegojan i Curacao hade av allt att döma blivit väl uppfostrad och ”socialiserad” och uppfattade människorna som sina vänner. Det som Rochefort inte verkar ha förstått var att de arapapegojor som han tidigare beskrivit som dumma kunde utan tvivel ha lärt sig att

göra samma saker om de hade blivit lika omsorgsfullt tämjda och upplärda som aran i Curacao. Medlemmarna av *The Royal Society of London* blev också nyfikna på fågeln och skickade ut en förfrågan om det som Rochefort skrivit verkligen var sant: hade fågeln verkligen lärt sig tala holländska, spanska och indianspråk (Phil. Trans. R. Soc. 1668)?

Klyftan mellan människor och djur är inte tillnärmelsevis lika djup i skildringen av den begåvade "canides" som i beskrivningarna av jakt på papegojor och smaken av papegojkött. Papegojan beskrivs här som en vän som hälsar på sina människovänner och den jämförs med ett däggdjur, en hund. Därtill var fågeln trespråkig och i det avseendet många människor överlägsen. Det är dess människolika egenskaper som väckte skribentens beundran. Samtidigt skulle den dock veta sin plats och avlägsna sig då den inte längre förmådde roa sina mänskliga vänner. I detta avseende påminde dess ställning om en tjänares eller slavs position i hushållet. Liksom tjänstefolk och slavar hade den blivit uppfostrad till att behärska vissa färdigheter som kunde utnyttjas vid behov.

Sättet att kategorisera olika slags människor och djur varierar inom olika kulturer men också över tid. Papegojans plats i den tidigmoderna taxonomin var mångtydig. Djur karakteriserades ofta som slavar till människan men själva ordet slav åsyftar en människa (se Tague 2010, 111). Jacques Derrida (2002, 400), bland andra, har pekat på det absurda i en uppdelning mellan människan och hela mångfalden av alla andra djur. Uppfattningen om djurens position i skapelsen på 1600- och 1700-talen kan förstås i termer av varandets stora kedja, *the Great Chain of Being* (Lovejoy 1936). Idén om the Great Chain var förhärskande under medeltiden och den fortsatte att präglade tänkandet ännu på 1700-talet trots att man hade börjat utveckla taxonomiska system som baserade sig på djurens strukturella egenskaper. Enligt den hade allting i naturens ordning hade sin plats, också människan, som är ett slags mellanting mellan det jordiska och det himmelska. Varje livsform ansågs vara släkt med kedjans nästa länk och dela åtminstone en egenskap med sin granne. Livsformerna fanns följa varandra enligt en hierarkisk ordning från de lägsta mineralerna till den högsta av alla, Gud. Härvid placerades däggdjuren högre i kedjan och närmare människan än fåglarna.

Även om människor och djur betraktades som väsensskiljda och djuren ansågs stå i kontrast till människan var förhållandet inte entydigt. Å ena sidan karakteriserades naturens stora kedja av gradskillnader snarare än absoluta skillnader, å andra sidan betraktades den mellan människor och djur, särskilt sådana människor som utvecklade sin andliga potential, som grundläggande. Man finner, enligt Keith Thomas (1983, 30), i det tidigmoderna England ett ångestfyllt behov, ibland latent, ibland explicit, att upprätthålla den fragila gränsen mellan människa och djur. Samma torde gälla andra europeiska länder. Trots detta skriver du Tertre (1654, 395) i sin skildring av olika livsformer på de franska Antillerna, efter att ha behandlat alla andra djur på öarna, att bara det "ädlaste av djuren" nu återstod. Skillnaden mellan människa och djur var speciellt komplicerad i en kolonial kontext. I ett kolonialt samhälle försvårades kategoriseringen av olika slags människor och djur av att det fanns flera sorter av människor: européer av olika nationaliteter, ursprungsfolk som européerna kallade för vildar och afrikanska slavar som européerna ofta jämförde med djur. Situationen medförde många komplicerade gränsdragningar men den gängse åsikten bland européer var att vildhet, oberoende om det gällde människor eller djur, var en önskad egenskap. I vissa texter förefaller det

som om ”vildar” och vilda djur betraktades som närmare varandra än ursprungsfolk och ”civiliserat” folk (se Thomas 1984, 42). I de franska missionärernas texter görs taxonomiska distinktioner mellan olika slags papegojor men skillnaden mellan vild och tam, skillnaden mellan papegojan som blir uppäten och det underhållande sällskapsdjuret, är mera framträdande.

PAPEGOJANS RÖSTER

Vilda papegojor som inte varit i kontakt med människor värderades inte lika högt som tama talande papegojor. Till exempel den engelske plantageägaren Christopher Jeaffreson, som hade köpt papegojor för att säljas i London, skrev till sin agent i St. Kitts i Karibien och klagade över att fåglarna inte kunde tala och därmed var värdelösa. Han ber i sitt brev mannen skaffa honom nya papegojor och skicka dem till London (Jeaffreson 1878, 285). Jeaffreson verkar ha föreställt sig att papegojorna skulle lära sig tala engelska på St. Kitts eller senast ombord på fartyget på vägen till London. Bland annonser från 1780-talet om papegojor som importerades till Frankrike finner man en notis enligt vilken en ung amazonpapegoja, nyss anländ och som ”har börjat tala”, såldes för 48 livres (Robbins 2002, 128). En ung amazonpapegoja som ”talade väl” var till salu för 120 livres medan en ”vacker parakit som talar väl” bedömdes vara värd 960 livres (Robbins 2002, 128). De vilda papegojorna dög inte alls och de bristfälligt tämjda och instruerade papegojorna skulle, enligt den franske naturalhistorikern och läkaren Mauduyt de la Varennes rekommendation, hållas i vestibulen där deras skönhet kunde beundras men där deras skrånande skulle höras bara *en passant* (Mauduyt 1784, 494). Den tama talande papegojan däremot var en älskad medlem av hushållet vilket framgår av citatet av Buffon från 1779:

Den underhåller, distraherar, roar; i ensamheten erbjuder den sällskap; i samtalet en lyssnare, den svarar, den kallar, den välkomnar, den brister i skratt, den uttrycker tillgivenhet, den leker med en menings allvar; dess små ord faller slumpmässigt och underhåller genom sin disparitet eller överraskar ibland oss genom sin rättvisa. Denna lek med språket utan idéer har en *je ne sai quoi* av bisarrhet och groteskhet, och utan att vara tommare än mycket annat prat, synes papegojan anta vissa av våra böjelser och vanor; den beundrar, applåderar och uppmuntrar sig själv; den blir munter eller sorgsen; den förefaller att bli rörd av ömhetsbetygelser; den ger tillgivna kyssar; i ett sorgehus lär den sig att sörja; och, genom vanan att upprepa den avlidnas kära namn påminner den ömma hjärtan om deras glädjeämnen och sorger. (Citerad i Robbins 2002, 277, min översättning)

Att tämja en papegoja krävde dock tid och tålmod. Först skulle fågeln fångas. Fader du Tertre (1667, 248) berättar att Karibiens ursprungsbefolkning hade utvecklat ett angenämt (sic!) sätt att fånga papegojor. Då fåglarna, som alltid rörde sig i flock, gick

på marken för att äta nedfallen frukt omringade indianerna dem och överraskade dem genom att klappa i händerna och skrika. I stället för att flyga sin väg blev fåglarna då så överraskade att de lade sig på rygg för att försvara sig med näbbar och klor. I detta ögonblick räckte man en pinne åt papegojan som grabbade tag i den och därmed lätt kunde fångas. Den engelske författaren Oliver Goldsmith (som skrev på basis av tidigare källor) beskriver en annan metod: man skulle fälla trädet där papegojorna med sina ungar hade sitt bo. Även om ungarna kunde dö – papegojan lade vanligen bara två till tre ägg – lönade sig tilltaget eftersom det var mycket önskvärt att få papegojorna så unga som möjligt då de unga fåglarna var betydligt lättare att tämja än de äldre (Goldsmith 1774, 280). Labat beskriver hur ursprungsbefolkningen gick till väga för att tämja fåglarna. Efter att de blivit fångade gällde det att hålla dem hungriga, förklarade Labat. Då skulle de snart lära sig att uppskatta de människors sällskap som gav dem mat och låta sig vidröras, och kunde småningom läras att tala. För att göra fåglarna mindre aggressiva rekommenderade han att man skulle blåsa tobaksrök på dem. Det här gjorde fåglarna så förvirrade att de glömde sin ”naturliga vildhet”, som Labat uttrycker saken (Labat 1724, 52). Att få en papegoja att glömma sin vildhet förutsatte att den kuvades, ibland med våld, ibland genom uppfinningsrikedom.

Det har under olika tider rått olika uppfattningar om hur papegojor lär sig tala. Plinius den äldre skriver i sin *Naturalhistoria* att papegojan kunde lära sig tala, men måste slås på huvudet med en järnstång för att det skulle lyckas (Boehrer 2004, 5). Plinius tycks utgå ifrån att all inläring förutsätter fysisk bestraffning och hävdar att järnstången behövdes för att papegojans huvud var så hårt att den bara kunde känna av mycket kraftiga slag. Enligt dagens experter lyckas inläring bäst genom vänlighet och belöning. Anvisningar om hur man skulle lära upp sina sällskapsdjur skrevs redan på 1700-talet. En handbok från 1700-talet rekommenderar att övningarna alltid skulle ske vid samma tidpunkt på kvällen och föregås av en bit bröd som blötts i vin. Lektionen skulle ske i halvmörker, man kunde med fördel täcka buren och sedan upprepa orden som papegojan skulle lära sig. Efter att man avtäckat buren skulle man upprepa orden med en spegel framför papegojan som då skulle tro att den talade med en annan papegoja (Buc'hoz 1780, 204–205). Denna systematiska metod förefaller betydligt mer sofistikerad än Plinius, även om den innebar ett mått av list. Antagandet var av allt att döma att papegojan hellre imiterade en artfrände än en människa.

Resultatet av tämjandet var de intelligenta och sällskapliga fåglarna, som aran i Cuacacoo, som beundrades för sin skönhet och intelligens, samtidigt som man skrattade åt dess komiska drag. Dessa fåglar konsumerades inte som föda utan som sällskapsdjur och de äts bara i nödläge. De levde på människors villkor och människorna kunde projicera sina önskningar och rädslor på dem. Tack vare sitt människolika beteende kunde de bära upp projektioner av intelligens, aggressivitet eller lustighet. De sade bara det som människor sade eller ville att de skulle lära sig, allt från svordomar till Guds budord. Det fanns (och finns) talrika historier och skämt som går ut på att papegojor säger sådant som ägaren aldrig skulle låta någon annan höra, samtidigt som alla förstår att papegojan lärt sig till exempel svära eller avslöja hemligheter av just dem de hört tala, vanligen ägarna. Därmed blir papegojan en sanningssägare som återger det som egentligen sägs i

hushållet. Papegojan blir ett slags clown; det udda eller opassande i papegojans yttranden uppfattades som lustigt men kunde ibland till och med tolkas som djupsinniga sanningar.

Förmågan att tala genom att härma är alltid ett resultat av en längre kontakt med människor. Papegojor som hålls som sällskapsdjur lär sig sina läten från sina mänskliga partners och det är ofta avsaknaden av artfränders sällskap som får papegojan att börja tala och göra konster. Vilda papegojor talar inte men de är duktiga på att härma andra papegojor. Härmandet är en del av papegojors sociala liv. Alla papegojor är dock inte lika benägna att prata och olika arter av papegojor härmar av olika orsaker. Till exempel afrikanska grå papegojor, som allmänt anses vara skickliga på att prata, härmar även andra fågelarter än papegojor i vilt tillstånd. Amazonpapegojor härmar däremot bara medlemmar av den egna arten, de begränsar sig till och med till den egna lokala dialekten. Papegojor sjunger i lägre toner än mindre fåglar och lär sig därför lättare att låta som människor än vissa andra fåglar. I vilt tillstånd går deras läten dock i högre oktav (Schindlinger 2007). Olika arter av papegojor låter olika men deras läten påminner mera om kluckande och skrik än mänskligt tal.

Till skillnad från många andra fågelarter vars sång uppfattades som vacker, och som fångades för att människor ville lyssna på deras sång, tilltalade och roade de vilda papegojornas röst inte på samma sätt som deras människoliknande pratande. Papegojors röst skulle vara, om inte människans röst, åtminstone så nära den som möjligt. Goldsmiths motiv för att fånga papegojorna som så unga som möjligt var att de då inte ännu hade påverkats av de vilda papegojornas ”grova” röster (Goldsmith 1774, 279). Fader du Tertre (1667, 252) skriver att papegojor förde ett ständigt ljud då de var tillsammans i flock, ett kluckande, sjungande mumlande som han kallar *cancanner*. Om en flock parakiter satt i ett träd och kommunicerade på sitt sätt, och människorna i närheten började tala högre, höjde papegojorna också sin röst. I kontrast till dessa läten skriver du Tertre att han även hört fåglarna tala tydligt, *distinctement*, och då avser han något av de språken som de lärt sig av människor.

De talande papegojorna som härmade både sina artfränder och människor kan karaktäriseras som flerspråkiga. Inte bara i den mening som aran från Curacao, som behärskade holländska, spanska och indianspråk, utan också såtillvida att den kunde uttrycka sig både på ”fågelspråk” och på ”människospråk”. Av du Tertres exempel framgår att papegojorna ”mumlade” sinsemellan och ”talade” då de kommunicerade med människor. Klart är att deras tal saknade det slags underliggande struktur som stipuleras i de Saussures uppdelning i *langue* och *parole*, varigenom papegojors tal kan karaktäriseras som *parole* utan *langue*. Descartes (1637/2008, 45), som betraktade papegojans tal som meningslöst uppreparande, ansåg att papegojor kan uttrycka ord men inte tala. Men, som Buffon påpekade i sitt citat, är en del av människans vardagliga småprat ganska tomt (Robbins 2002, 277). Ändamålet är ibland snarare att bekräfta att man hör vad den andra säger och reagera på något sätt än att utbyta meningsfull information. Och samma slags kommunikation kan ske mellan en människa och en papegoja. Vi känner inte till hela den inre logiken i fåglarnas kommunikation men det är känt att en papegoja kan lära sig behärska ett stort antal ord och fraser av människors språk. Alla papegojor går dock inte med på att leva på människans villkor, utan de kan vägra samarbeta genom att låta bli att tala. Samma Mauduyt de la Varennes som beskrev de vanartade papegojorna i

sin encyklopedi berättar också om sin egen blåhuvad papegoja från Guyana (Mauduyt 1784, 300–301). Den var vacker och ovanlig men sade aldrig ett ord. Om den inte hade rört sig ett par gånger om dagen för att äta sin mat, hade man tagit den för en uppstoppad fågel, klagar Mauduyt.

Beskrivningen berättar något som alla historiker som studerar koloniala samhällen och kontakter har erfarenhet av. Inte bara de olika rösterna är viktiga utan också tystnaden. En fångslad papegoja på en främmande kontinent har få möjligheter att leva ett drägligt liv. Den kan försöka kommunicera, väcka sympati och få uppmärksamhet, kanske till och med större frihet. Om dessa strategier misslyckas kan den välja att skrika och bitas eller också att tiga. Huruvida den här beskrivna papegojans beteende berodde på dess temperament, depression eller en protest är omöjligt att säga. Man kan dock ställa frågan i vilken mån fågelns uppförande kan tolkas som en motståndreaktion gentemot dess situation: att bli fångad, skeppad till Frankrike och sitta inburad som ett föremål för beundran och munterhet. Jason Hribal (2007, 103) påpekar in sin studie om djurens motstånd att dessa ofta är hänvisade till det som antropologen James C. Scott har kallat ”de svagas vapen” (Scott 2008). Strategier av vardagsmotstånd såsom låtsad okunnighet och inkompetens, vägran att samarbeta och sabotage av redskap är lättare att tillämpa på arbetande djur än sällskapsdjur men även sällskapsdjur kan vägra samarbeta och de kan vägra ställa upp på de krav som funktionen som vacker och exotisk kuriositet ställer. En papegoja som bits, skriker eller tigger och plockar av sig sin vackra fjäderdräkt är inte längre ett attraktivt konsumtionsobjekt. Därigenom kunde den beskrivna papegojans passivitet karaktäriseras som en form av motstånd.

Inom den postkoloniala teorin har en annan form av motstånd iakttagits hos den till synes välanpassade papegojan med sitt upprepande av människans tal. I Graham Huggans (1994) läsning av modern karibisk litteratur framstår papegojan som en metafor för motstånd. Papegojans förhållande till människan kan här jämföras med den koloniserade förtryckta individen som härmar det västerländska. Liksom den koloniala mimiken som den beskrivits av Homi Bhabha (1994, 85-86), väcker papegojans härmande frågor om skillnaden mellan kolonialisten och den koloniserade, mellan europén och den karibiska papegojan som lärt sig tala flera europeiska språk genom att upprepa det hörda. Den underlägsna partens ”parrotting”, förmågan att låta nästan men inte riktigt lika som makt-havaren, skapar en osäkerhetskänsla hos makthavaren. Papegojans härmande upplevs som roande och komiskt just för att dess tal låter lika som människans men ändå inte riktigt. Samtidigt väcker det dock frågor om vari skillnaden mellan människan och papegojan består och om vad som döljer sig bakom papegojans sluga blick. Om Mauduyts papegoja utgör ett exempel på motstånd med hjälp av ”de svagas vapen” kunde den medgörliga och intelligenta aran från Curacao representera ett härmande djur som anpassat sig till människans sfär genom att lära sig europeiska språk och åtbörder.

MELLAN NATUR OCH KULTUR

Papegojans position i gränslandet mellan natur och kultur leder till att en uppdelning i dessa kategorier är komplicerad. Som exotiska fåglar representerade papegojorna den

vilda naturen men de hade rollen som kulturbärande varelser redan före européernas expansion till den amerikanska kontinenten. Beskrivningarna av papegojor som spektakulära men också som komiska figurer i beskrivningarna berättar litet om papegojors liv i det vilda, om deras habitat eller deras parningsvanor. Även om senare naturalhistorier från 1700-talet fokuserar mera på papegojans liv i det vilda, handlar det långt om upprepadet av tidigare källor. Många av skildringarna är i likhet med Rocheforts, du Tertres och Labats beskrivningar alltigenom antropocentriska framställningar som reflekterar de iakttagande människornas begär och fantasier. Såväl naturalhistoriska framställningar som andra beskrivningar karaktäriseras av anekdotiska och antropomorfa beskrivningar av papegojorna.

Papegojans egenskaper som gjorde den begärlig för människan, dess välsmakande kött, dess iögonenfallande skönhet och dess förmåga att tala människornas språk var en vinnande kombination på konsumtionsmarknaden. Själva papegojorna framstår däremot som förlorare i händelserna kring den europeiska koloniseringen av Amerika och den därpå följande ekologiska imperialismen. Papegojornas möte med den europeiska människan ledde till intensiv jakt, exploatering och utrotning. Jagandet och exploaterandet av papegojor började emellertid inte med den europeiska kolonisationen. Att arawak- och caribfolken konsumerade papegojor framgår av källorna. Liksom européerna senare utnyttjade även indianerna papegojorna som föda och sällskap. Skillnaden var den konsumtionskultur som växte fram i kölvattnet av den kapitalistiska transatlantiska ekonomin.

Papegojans vilda eller tama status var av stor betydelse för djurens värde som konsumtionsvaror. I européernas skildringar motsvaras natur och kultur av motsatsparet vild och tam. Papegojornas "naturliga vildhet" omnämns vid flera tillfällen som en oönskad egenskap. Tämjandeprocessens syfte var att få papegojan att glömma sin vildhet genom att föra bort den från sitt habitat och från sina artfränder, både geografiskt och symboliskt, för att "socialiseras" in i människornas sfär. Målet var att dressera fram papegojor som kunde roa och till och med kommunicera med människor genom att tala med en så människolik röst som möjligt. I dessa beskrivningar är klyftan mellan människor och djur betydligt smalare än i skildringar av papegojor i det vilda. Papegojor som inte blivit tämjda betraktades däremot som bytesdjur; de jagades och förtärdes utan att motsättningen mellan papegojans två roller, som sällskap och som föda, diskuterades. Papegojorna var i båda fallen konsumtionsobjekt, i det tidigare fallet förändrades papegojans status från vild till tam och den införlivades i människans kultur, i det senare var den en lägre art i näringskedjan. Papegojans uppgift härvidlag var dock mångtydig. Dels skulle den representera den vilda tropiska naturen i kolonierna, dels skulle den vara den älskade medlemmen av hushållet som framträder i berättelsen om aran i Curacao och Buffons sympatiska skildring av sällskapsdjuret. De sällskapliga papegojorna hade anpassat sig efter människans krav genom att härma henne, ofta i avsaknad av egna artfränder. Papegojans röst utan människans ingripande, där den kan urskiljas, beskrivs som grov, dess sång beskrivs som "mumlande" och dess tystnad upplevs som ett misslyckande. Det är papegojans människolika röst som har givit den en så framträdande plats i historien. Den historien berättar litet om fåglarna men desto mera om människorna som exploaterade den.

NOTER

- 1 I den här artikeln används den engelska översättningen av John Davies från 1666 där Davies anges som författare.

KÄLLFÖRTECKNING

Bilder

Bild 1: <http://www.artrenewal.org/pages/artwork.php?artworkid=21434>.

Bild 2: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/56/Heem%2C_Jan_Davidsz._de_-_A_Richly_Laid_Table_with_Parrots_-_c._1650.jpg.

Bild 3: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Amazona.violacea.jpg>.

Litteratur

ARMSTRONG, PHILIP 2002: The Postcolonial Animal. – *Society and Animals* 10 (4).

ARNOLD, DAVID 1996: *The Problem of Nature: Environment, Culture, and European Expansion*. Oxford: Blackwell.

BirdLife International 2013 Species factsheet: *Ara tricolor* [online]. <<http://www.birdlife.org>> [17.01.2013.]

BHABHA, HOMI K. 1994: Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse. – *The Location of Culture*. London and New York: Routledge.

BOEHRER, BRUCE 2002: *Shakespeare among the Animals*. New York and Houndmills, Basingstoke: Palgrave.

BOEHRER, BRUCE 2004: *Parrot Culture: Our 2500-Year-Long Fascination with the World's Most Talkative Bird*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

BOMAN, SANDRA 2010: *Problembeteende hos sällskapsapegojor*. Självständigt arbete i veterinärmedicin. Uppsala: Institutionen för biomedicin och veterinär folkhälsovetenskap

BUC'HOZ, PIERRE-JOSEPH 1780: *Traité de l'éducation des animaux qui servent d'amusement à l'homme*. Paris: Lamy.

BUDIANSKY, STEPHEN 1992: *The Covenant of the Wild: Why Animals Chose Domestication*. New York: Morrow.

BREITTRUCK, JULIA 2012: Pet Birds: Cages and Practices of Domestication in Eighteenth Century Paris. – *Interdisciplines* (1).

LECLERC, GEORGES-LOUIS, COMTE de BUFFON 1779: *Histoire Naturelle des Oiseaux. VI* [online]. <<http://www.buffon.cnrs.fr/index.php?lang=en#hno>> [17.1.2013.]

LECLERC, GEORGES-LOUIS, COMTE de BUFFON 1793: *The Natural History of Birds*. London: A. Strahan, and T. Cadell, J. Murray.

- CARTER, PAUL 2006: *Parrot*. London: Reaktion Books.
- CLARKE, AUSTIN H. 1905: The West Indian Parrots. – *The Auk: A Quarterly Journal of Ornithology*. Vol. XXII (4).
- CHRISTOFFER COLUMBUS 2002: *Extracts from Journal*. Ed. by Robert Guisepi [online]. <<http://history-world.org/christopherdocs.htm>> [16.1.2013.]
- CONNOR, STEVEN 2006: Carter's Parrot (and Other People's Animals). Shared Space, Brokered Time, a special edition. – *Southerly* (66).
- CROSBY, ALFRED 1972: *Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- CROSBY, ALFRED 1986: *Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900–1900*. New York: Cambridge University Press.
- DAVIES, JOHN 1666: *The History of the Caribby-Islands*. Trans. of Rochefort, Charles de 1658: *Histoire Naturelle et Morale des Isles Antilles*. London: T. Dring and J. Starkey.
- DERRIDA, JACQUES 2002: The Animal that Therefore I Am (More to Follow). Trans. David Wills. – *Critical Inquiry* 28 (2).
- DESCARTES, RENÉ 2008: *Meditations on First Philosophy*. Trans. by John Veitch. New York: Cosimo Books. [1637].
- ISIDOR DE SEVILLE 2006: *Etymologies*. Translated with introduction and notes by Stephen A. Barney, W.J. Lewis, J.A. Beach, Oliver Berghof. Cambridge: Cambridge University Press [1911].
- FLYNN, CLIFTON, P. 2008: *Social Creatures: A Human and Animal Studies Reader*. New York: Lantern Books.
- FORSHAW, JOSEPH M 2010: *Parrots of the World*. Princeton: Princeton University Press.
- Dominica's Dead Parrot. *Fortean Times* 2012 [online]. <<http://mx.zinio.com/sitemap/Lifestyle-magazines/Fortean-Times/September-2012/cat1960020/is-416232738/pg-56>> [16.1.2013.]
- FULLER, ERROL 2001: *Extinct birds*. London: Comstock Books.
- GOLDSMITH, OLIVER 2011: *An history of the earth: and animated nature: by Oliver Goldsmith*. In eight volumes. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Library [1774]. [online]. <<http://name.umdl.umich.edu/004897225.0001.001>> [15.1.2013.]
- GOODMAN, LENN. E & MACGREGOR, RICHARD 2009: *The Case of the Animals versus Man before the King of the Jinn*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- HARAWAY, DONNA 2008: *When Species Meet*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.
- HOLLSTEN, LAURA 2006: *Knowing Nature: Knowledge of Nature in Seventeenth Century French and English Travel Accounts from the Caribbean*. [Diss.], Åbo: Åbo Akademi
- HRIBAL, JASON 2007: Animals, Agency, and Class: Writing the History of Animals from Below. – *Human Ecology Review*, Vol. 14 (1).
- HUGGAN GRAHAM 1994: A Tale of Two Parrots: Walcott, Rhys and the Uses of Colonial Mimicry. – *Contemporary Literature*, Vol. 35 (4).

- HUGGAN, GRAHAM & TIFFIN, HELEN 2010: *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment*. London and New York: Routledge.
- HUGHES, DONALD 2006: *What is Environmental History?* Cambridge: Polity Press.
- JEAFFRESON, J.C. (ed.): A Young Squire of the seventeenth century from the papers (a.d. 1676–1686) of Christopher Jeaffreson. London: Hurst and Blacket, 1878.
- KRECH, SHEPARD III 2011: The Nature and Culture of Birds. On the Human. A Project of the National Humanities Centre [online]. <<http://onthehuman.org/2011/03/nature-and-culture-of-birds>> [15.1.2013.]
- LABAT, JEAN-BAPTISTE 1724: *Nouveau voyage aux isles de l' Amerique*, 6 vol. Hague.
- LEVI-STRAUSS, CLAUDE 1962: *The Savage Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- LOVEJOY, ARTHUR 1948: *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. The William James Lectures Delivered at Harvard University, 1933. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- MCFARLAND, SARAH E. & HEDIGER, RYAN 2009: *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. Leiden: Brill.
- NYBERG, FRIDA 2011: *Aror – de snälla jättarna*. Zoonen [online]. <<http://www.zoonen.com/artikel.asp?oid=2897512>> [15.1. 2013.]
- EKSTROM, J. M. M., GARNETT, S., GILARDI, J. D., MCNIVEN, D., PRIMOT, P., ROUYS, S., SAOUMOÉ, M., SYMES, C. T., TAMUNGANG, S. A., THEUERKAUF, J., VILLAFUERTE, D., VERFAILLES, L., WIDMANN, P. & WIDMANN, I. D. 2006: Impact of protection on nest take and nesting success of parrots in Africa, Asia and Australasia. – *Animal Conservation*, 9 [online]. <<http://riel.cdu.edu.au/publications/register/cdu2190>> [15.1.2013.]
- PLUMWOOD, VAL 2002: *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*. New York: Routledge.
- POYNTZ, JOHN 1683: *The present prospect of the famous and fertile island of Tobago*. London.
- PRATT, MARY-LOUISE 1992: *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London and New York: Routledge.
- RADKAU, JOACHIM 2008: *Nature and Power: A Global History of the Environment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RITVO, HARRIET 2002: History and Animal Studies. – *Society and Animals* 10 (4).
- ROBBINS, LOUISE E 2002: *Elephant Slaves & Pampered Parrots: Exotic Animals in Eighteenth Century Paris*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- ROYAL SOCIETY 1668: *Philosophical Transactions*. III, (36).
- RUSSEL, NERISSA 2002: The Wild Side of Animal Domestication – *Society and Animals* 10 (3).
- SHELLER, MIMI 2003: *Consuming the Caribbean: From Arawaks to Zombies*. London and New York: Routledge.
- SHINDLINGER, MICHAEL 2007: Why do parrots have the ability to mimic? – *Scientific American*, Dec. 5 [online]. <<http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=experts-parrots-mimic>> [17.01.2013.]

- SCOTT, JAMES C. 2008: *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven and London: Yale University Press.
- TAGUE, INGRID H. 2010: Companions, Servants, or Slaves? Considering Animals in Eighteenth-Century Britain. – *Studies in Eighteenth Century Culture*. 39.
- TERTRE, DU, JEAN-BAPTISTE 1654: *Histoire générale des îles Saint-Christophe, de la Guadeloupe, de la Martinique et autres de l'Amérique*. Paris.
- TERTRE, du, JEAN-BAPTISTE 1667–71: *Histoire générale des Antilles habitées par les François*. Vol 2. Paris: Iolly.
- THOMAS, KEITH 1984: *Man and the Natural World: Changing Attitudes in England 1500–1800*. Harmondsworth: Penguin Books.
- WATTS, DAVID 1987: *The West Indies: Patterns of Development, Culture and Environmental Change since 1492*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VERDI, RICHARD 2007: *The Parrot in Art from Durer to Elizabeth Butterworth*. London: Scala Publishers in association with The Barber Institute of Fine Arts, The University of Birmingham.
- WILLIAMS, MATTHEW I. & STEADMAN, DAVID W. 2010: The Historic and Prehistoric Distribution of Parrots (Psittacidae) in the West Indies. – Woods, Charles E. and Sergile, Florence E. (eds) *Biogeography of the West Indies: Patterns and Perspectives*. Boca Raton, Florida: CRC Press.
- ZEDER, MELINDA, A. 2006: Central Questions in the Domestication of Plants and Animals. – *Evolutionary Anthropology* 15(3).

Laura Hollsten är filosofie doktor och universitetslärare i allmän historia vid Åbo Akademi.